

Török Tamás: *Erdélyi Mefisztó*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest (1988). 309. l.

A történelmi regénynek az elmúlt másfél század alatt két fő változata alakult ki. Az egyik a romantikus gyökerekig visszanyúló, azt tartja, hogy a történelem csak a háttérrel képezheti, az előtérben kevéssé ismert vagy éppen kitalált alakok szerepeljenek, mert így az ő sorsukat szabadon bonyolíthatja a szerző. Ha egy fejedelem, híres politikus, tudós, főpap lenne a főszereplő, a rá vonatkozó feljegyzések, a történelmi tények túlságosan megkötnék a regényíró kezét, nehéz volna a cselekményt fordulatossá tenni. A másik változat az 1930-as években népszerűvé vált dokumentumregények hatására terjedt el. Ez úgy véli, hogy a történelemnek vannak olyan fordulatos korszakai, amelyek alig stilizálva regénybe kívánkoznak, akadnak olyan kalandos sorsú címszereplők, akiknek az élettörténete felér egy fantáziaszülte regénnyel. Tehát az író feladata mindenekelőtt a dokumentumgyűjtés, az anyag elrendezése, s a sokoldalúan megvilágított cselekménysor elmesélése. Sőt, az írói szöveg csökkenthető, mellőzhető is: az ügyesen összeválogatott napló-vallomás-részletek, levelek, krónikák maguk is regényként olvashatók.

Török Tamás az unitarizmus keletkezésének, első évtizedeinek regényét írta meg, főleg dokumentumok és fiktív vallomások összevágásával. Műve történelmi dokumentumregénynek tekinthető. Különösen első része (*Az öröklét kádenciái*) sikerült. Ebben öt történelmi személyiséget szólaalt meg, mindnyájan a korszak meghatározó egyéniségei, közülük van az unitarizmus létrejöttéhez, sőt az erdélyi fejedelemség politikai életét is befolyásolják. Ezek: a szász születésű magyar prózaíró Heltai Gáspár, az olasz kalandor, emlék- és (fel)jelentésíró Gianandrea Gromo kapitány, a szász eredetű magyar hittudós és vallásalapító Dávid Ferenc, a latinul író magyar történettudós püspök és politikus Forgách Ferenc, az olasz származású latinul író orvos, hitszervező és fejedelmi tanácsadó Giorgio Blandrata, vagy ahogy a magyar történelemben nevezzük: Blandrata György.

Más-más szemszögből, más-más céllal írnak, vallanak arról az Erdély történetében meghatározó jelentőségű, 1568—1570 közötti három évről, mely alatt — Török Tamás szerint — az „egyetlen magyar földön sarjadt világforradalom“, a vallásos gondolkodás forradalma játszódott le. Mindegyik vallomástevő érdeklődésének középpontjában más-más esemény áll, de gyakran átfedik egymást, úgyhogy az összkép sokoldalúvá válik, a lényeges történések rögződnek az olvasó tudatában.

A polgár Heltai Gáspár vallomása azt a utat szemlélteti, amit egy gondolkodó városlakó végigjárt, míg eljutott az unitarizmusig. A testőr Gromo kapitány leveleiből azok a katolikus mesterkedések tűnnek ki, amelyek célja egy katolikus feleség segítségével János Zsigmondot visszahódítani Róma hitére, majd ennek sikertelensége után a ki-

rály-fejedelem elpusztítását siettetni. Dávid Ferenc a főszereplője az 1569 októberi váradi hitvitáról szóló fordulatot fejezetnek, itt a szerző kilép a dokumentumok fedezékéből: pattogó párbeszédet, forró pillanatot teremt. A főúri naplóíró, Forgách Ferenc ekkor még csak megfigyelő: jegyzeteivel a kor magyar és világtörténeti eseményeit kapcsolja az erdélyiekhez, így tisztábban látjuk Erdély megtartó szerepét. „A laikus testvér, aki napnyugat felől a napot hozta“, vagyis Blandrata udvari orvos képzeletbeli, fejedelemmel folytatott párbeszéde nemcsak kitűnő jellemrajzot nyújt, de arra is enged következtetni, hogy a János Zsigmond kegyeibe férkőzött, felvilágosult szellemű tudós évekig az erdélyi politika és hitújítás rugóinak hátsó mozgatója volt.

Az első rész szingazdságát *A lét kádenciái* című második részben lehetetlen tovább vinni. Itt egy sokkal hosszabb, kb. 18 éves időszakot akar bemutatni a szerző, 1570 körülől Blandrata 1588-ban bekövetkezett haláláig.

Az aránytalanul hosszú, Dávid Ferencnek első felesége sírjánál tett öt vallomását tartalmazó fejezet emeli valóban címszereplővé a nagy reformátort. Megismerjük magánéletének intimitásait, háttérbe szorulását a Báthori fejedelmek alatt, véleményét egyes országos eseményekről. Ide iktatódik be a könyv talán legsikeresebb, a konfliktust átéléssel élénkítő jelenete: a Békés Gáspár felkelésében részt vevő Pókai-fiúk tragédiája. Hosszabb-rövidebb utalások megismertetnek az első részben szereplők további sorsával. Pár sort még az Erdélybe vetődő Balassi Bálintról is olvashatunk.

Blandrata levelei azt szemléltetik, hogy a hatalmát megőrző, sőt megszilárdító udvari orvos és tanácsos miként fordul szembe Dávid Ferencsel, hogyan válik elítéltetésé részesévé. A pert, az elítéltetést és a halált Óvári Péter tordai unitárius prédikátor hét feljegyzése örökíti meg. Az öreg Blandrata emlékezése, végrendelete, halála zárja az eseménysort, s egyben Dávid Ferenchez való viszonyát is tisztázza.

Van még egy utóhangja a regénynek. Kicsit bizarr, elgondolkoztató. Címe: *A kisebbség többsége*. 1986-ban egy budapesti lakótelepen sétálva, annak szélén az ott lakó D. Ferenc és a Romániából jött B. György (Dávid Ferencre és Blandratára emlékeztetnek?) felfedeznek egy kicsiny unitárius templomot, melynek szószékén az akkori püspök és főgondnok ünnepi beszédet mond. A hit megtartó erejét, a kis felekezet túlélését, négyszáz éves összetartását illusztrálná ez a pár oldal? Arra akarja rádöbenteni az esetleg tudatlan pesti fiataalt, hogy a XX. század végén is él az unitárius egyház, van máig tartó folytatása a regénybeli kezdetnek? Reméljük, az erdélyi olvasónak nincs szüksége ilyen utóhangra.

A regényből két motívumot emelnénk ki. Az egyik Dávid Ferenc jellemzése. Főleg Blandrata, de a többi szereplő is sorban véleményt mond róla. Blandrata sokáig legközelebbi barátja és munkatársa. Az ellenségeskedés és Dávid halála után közel tíz évvel az udvari orvossal mondatja ki az író: „Egy ember, aki nem az égbe tört: az eget hozta le a földre. A legnagyobb filozófus lenne, ha nem úgy szokták volna meg, mint vallásalapítót. De még így is olyan fényes nagy gondolkodó, hogy az árnyékában is több fény esik az emberre, mintha egyedül botorkál.“

Visszatérő motívum az unitárius címer, a kígyó és a galamb értelmezése. „Tűnődve néztem unitárius jelvényünket: most mi jön? A szeleltséget jelképező galamb, amely a békességet is jelenti, és a ravaszságra kényszerülő kígyó, amely a galambot körbeölelve, mint végtelenség és

hozzá viszonyított állandóság az életben maradást jelenti, szót kap-e még ezután is, és ha igen, a jelvény melyik tagja hangosabban, melyik halkabban?“ — találgatja Blandrata. A kötet kötéstábláján, belső címlapján is ott az unitárius címer.

Kétségtelenül merész vállalkozás Török Tamás regénye. Mindenekelőtt óriási szakirodalmat kellett áttanulmányoznia, az adatokat egyeztetni és értelmezni is kellett. Úgyhogy a maga használatára az író bizonyára egyszer a történelmi események sorrendjét, logikáját tisztázta, aztán szerkesztette a forrásanyagot regénnyé. Nem kevesebb, mint 25 kütőre hivatkozik, gyakran lapalji jegyzetekben is magyaráz. Épp ez a tudományosság kissé lefogja a regényírói vénát, valamivel több szárnyalás olvasmányosabbá tette volna a könyvet.

Jó volna, ha Erdélyben legalább minden unitárius család könyvespolcán ott lehetne ez a Dávid Ferencről és egyházáról szóló regény. Rádiójáték változatát a Kossuth Rádió hullámai 1991. március 3-án már sokakhoz eljuttatták.

Dr. Gaal György

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 200 lej, melyet a lelkeszi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 10 dollár.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

1990. évi (96. évfolyam) tartalomjegyzéke

CIKKEK

Szándéknyilatkozat	3
Újévi pásztorlevél	1

ELŐADÁSOK, TANULMÁNYOK

Adorjáni Rudolf (közlő): A keresztúrköri egyházközségek vagyonfeltára a XVIII. század utolsó harmadából	30, 95, 240
Erdő János dr.: Vallás az egységes világ szolgálatában	148
Orbán Balázs végrendelete és alapítványa a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium részére	176
Faragó József: Kriza János és Nagyajta — egykor és ma	73
Ferencz József dr.: Emlékezés a budapesti unitárius templom száz évére	225
Gaal György dr.: Orbán Balázs halála és temetése	163
Egy felekezeti egyetem alapítása Kolozsváron 1920-ban	230
Kelemen Lajos: Királyfalvi János ítélmester	237
Kisgyörgy Zoltán: A háromszéki és felsőfehéri unitárius egyházkör harangjai	83
Pataki József dr.: Az Eösy család leszármazottainak pere Péchy Simonnal	75
Rend Aranka dr.: Lelki tényezők szerepe az orvoslásban	154
A pszichoanalízis századunk nagy szellemi áramlata	12
Rezi Elek dr.: Együttműködés az egységes világért	182
Simén Domokos: Adalékok a bethlenszentmiklósi unitárius egyházközség történetéhez 1860-ig	20
Szabó Miklós: Gedő József magánkönyvtára	161

Tillich, Paul: A hit dinamikája	5
III. A hit szimbólumai	5
IV. A hit típusai	65
V. A hit igazsága	137
VI. A hit élete	213
Zsakó Erzsébet: Hídépítés	181

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Bibliai fogalmak:	55, 126, 200, 267
Eszmék, gondolatok:	56, 128, 202, 268
Harrington, Sz. Donald dr.: A szabadság újjászületése	45
Jakab Dénes: Éhség és szomjúság	112
Őn unitárius vagyok	114
Kovács István: Testvérenek lenni a közös európai házban	49
Hovatartozásunk jegyei	51
Kovács Lajos dr.: Szeresd felebarátodat	40
Micsoda az ember, hogy megemlékezel róla?	185
Emlékezés Szentiványi Mihályra	252
Pálfi Dénes: Jézus: áldás	116
Kincsőrzés, szentlélek által	195
Hálaadás	197
Mi Atyánk	259
Az igazi szőlőtő	262
Isten országa és akarata	264
Mindennapi kenyér	265
Schulz, William dr.: Az igazság diadala	43
Simén Domokos: Az élő beszéd	118
Pünkösdi beszéd	121
Legyetek erősek	124
Légy kenyér	199
Isten követői	193
Smith, Roy dr.: Sok tag van ugyan, de egy test	188
Szabó Árpád dr.: Istenem add, hogy ne ítéljek	47
Szabó Dezső: Húsvéthoz vezető úton	53

Török Aron: A szeretet	257	Fóris Zoltán gyakorló segédlelkész áthelyezése Újszékelyre	271
Traer, Robert dr.: Ki a felebarátom?	255	Gálfi Gábor budapesti egyházközség gondnokának látogatása	61
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK			
Amerikai unitárius csoport látogatása	206	Gellérd Imre alapítvány	205
Amerikai Unitárius Univerzalista Egyház közgyűlése	133	Göncz Mihály lelkész nyugalomba vonult	131
Andorkó Ferenc — Vargyas új lelkésze	205, 272	Harrington Sz. Donald dr. lelkész látogatása	206
Angol Unitárius Egyház évi közgyűlése	131	Harringtonné Szánthó Anikó amerikai unitárius lelkészű látogatása	206
Bálint Imre lelkész kinevezése Alsófelsőszentmihályra	271, 272	Hitertisztító istentiszteletek	60
Bálint Lajos Gyulafehérvár új katolikus püspöke	132	Holland Szabad Reformált Egyház küldöttségének látogatása	206
Beach, George K. — arlingtoni unitárius lelkész látogatása	131	Jakubinyi György dr. Gyulafehérvár új katolikus segédpüspöke	132
Benedek Mihály gyakorló segédlelkész kinevezése Bözödre	271	Kászoni K. József homoródszentmártoni lelkész angliai tanulmányútja	205
Berkeley unitárius egyházközség énekkarának látogatása	206	Keddi Mózes Székelyudvarhely új lelkésze	205, 272
Birch, Charles — Sydney egyetem tanára a „Templeton“ díj új birtokosa	133	Kelemen Levente gyakorló segédlelkész kinevezése Marosvásárhelyre	271
Budapesti Nagy I. utcai templom 100 éves jubileumi ünnepsége	206	Klein, Christoph dr. teológiai tanárt az ág. hitv. evangélikus egyház püspökévé választották	132
Csiha Kálmán dr. az Erdélyi Református Egyházkerület új püspöke	132	Kőrustalálkozó Várfalván	205
Dávid Ferenc ünnepély Kolozsváron	273	Kovács István homoródújfalvi lelkész angliai tanulmányútja	207
Dimény András vargyasi lelkész nyugalomba vonult	60	Kovács Lajos dr. püspök újévi fogadása	61
Egyházi Képviselő Tanács	59, 130, 270	Megtartotta az első unitárius rádió-istentiszteletet	61
Egyházi Képviselő Tanács körlevele az egyházi egyesületek újraindítására	60	Észak-amerikai útja	131
Egyházköri közgyűlések	204, 270	Kriza János emlékünnepelely Nagyajtán	131
Erdő János dr. részvétele az IARF Végrehajtó Bizottságának frankfurti gyűlésén	273	Lelkészbeiktató ünnepélyek	272
Európai Egyházak Konferenciája	133	Lelkészi értekezletek	59, 130, 204, 270
Európai Unitárius Univerzalista szervezet Berchtesgaden-i konferenciája	273	Lelkésznevelés	59, 130, 204, 271
Énekvezérképzés	271	Molnár István dr. felügyelő gondnok előadása Budapesten	205
Észak-amerikai és kanadai unitáriusok látogatása	61	Nemzeti Megmentési Front létrehozta a kultuszminisztériumot	61
Ferenc Réka énekvezérképesítő vizsgát tett	271	Oxfordi Manchester College ösztöndíja unitárius lelkészek számára	62, 205
		Péntek Árpád dr. rektor nyugalomba vonult	205
		Price, Erik S. angol unitárius lelkész halála	273

Rezi Elek teológiai tanár doktorrá avatása	205
Rüsz Domokos lelkész kinevezése Székelyudvarhelyre	271, 272
Simén Domokos csíkszeredai lelkész előadása Budapesten	205
Smith, Roy dr. az angol unitárius egyház főtitkárának látogatása	206
Stoicescu Nicolae dr. kultuszminiszter látogatása	61
Szabó Árpád dr. a Protestáns Teológiai Intézet új rektora	205
Szabó Dezsőné Balázs Erzsébet nyugalomba vonult	272
Szász Dénes dr. székelyudvarhelyi lelkész nyugalomba vonult	60
Személyi változások	60, 131, 205, 271
Szentiványi Mihály emlékünnepe Pély Nyárádgálfalván	273
Tőkés László a Királyhágómelléki Egyházkerület új püspöke	132
Török Elek nyárádgálfalvi lelkész előadása a „Passió” történetéről	132
Traer, Robert dr. látogatása	272
Unitárius ifjak találkozója Nyárádszentmártonban	205
Unitárius ifjúsági konferencia Tatán (Magyarország)	206
Unitárius ifjúsági találkozó Brassóban	273
Unitárius Nőszövetség brassói tagozatának megalakulása	131
Unitárius Nőszövetség kolozsvári tagozatának megalakulása	62
Unitárius Világszövetség (IARF) küldöttségének látogatása	61
Unitárius Világszövetség főtitkár-	

jelölő bizottságának bostoni ülése	131
Unitárius Világszövetség Frankfurtban tartott Végrehajtó Bizottságának ülése	273
Zilahi Ferencné Gál Zsófia nyugalomba vonult	205

KÖNYVSZEMLE

Akadémiai Kislexikon. Első kötet A—K	276
Bibliotheca dissidentium. Tome XII. Magyarországi antitrinitáriusok	208
De falsa et vera unius Dei Patris, Filii et Spiritus Sancti cognitione libri duo. Albae Juliae 1568	275
Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930—1940)	134
Franklin Benjámín: Számadása életéről	209
Haag, Herbert dr.: Bibliai Lexikon	63
Robinson, David: Apostle of Culture. Emerson as preacher and lecturer (A kultúra apostola. Emerson, mint prédikátor és előadó)	63

HALOTTAINK

Bálint Albertné Baczó Erzsébet — május 9	133
Benczö Gyula — december 14	274
Gönczi Miklós — október 1	273
Márton Sámuel — szeptember 8	207
Péter József — november 26	274
Rázmán Attila — március 12	62

Tiparul executat la:
Imprimeria „ARDEALUL” Cluj
comanda nr. 3016

CUPRINSUL • CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: Pastorală pentru Anul Nou • New Year Pastoral Letter	1
Raport de activitate al episcopului pentru 11 decembrie 1989 — 15 februarie 1991 The Bishop's Report about his Activity	3

STUDII • STUDIES

Dr. Béla Varga: Îmbogățirea cunoștințelor teologice despre Dumnezeu • Growth of our Knowledge about God	16
László Jenő Vargha: Psihoanaliza și tendințele ei • Psychoanalysis and its Trends	26
Dr. Hermann Binder: Trecutul sașilor transilvăneni și situația actuală a Bisericii lor • The Past of the Transylvanian Germans and the Situation of their Church Today	33
Rudolf Adorjáni (pregătit sub tipar): Inventarul parohiilor din protopopiatul Cristur din ultima treime al secolului al XVIII-lea (Partea IV) • The Inventory of the Parishes of the Keresztur District from the Last Third Part of the XVIII. Century (4th Part)	38

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Domokos Simén: Omul potrivit pentru timpul potrivit • The Right Man for the Right Time	49
Mózes Kedei: „Domnul, Dumnezeul nostru, să fie cu noi” • „The Lord our God be with us”	52
Dénes Jakab: Viața este eternă • The Life is Eternal	54
Inviere morală • Moral Resurrection	56
Dénes Pálfi: Încurajare împotriva fricii • Encouragement against Fear	58
VIAȚA BISERICESCA — ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	61
RECENZII + BOOK REVIEWS	66

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: Dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: Dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), Dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András, Lőrinc Milkó, Dr. Elek Rezi és Ferenc Szász.

Redacție • Editorial Office: 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9, Romania;
Telefon: 11 52 71

